

Narthex

vakblad voor levensbeschouwing en educatie

Erop uit!

Natuur als
leeromgeving

Erop uit:
een minipelgrimage

Nieuwe werelden
openen, de aarde
behouden

De vele perspectieven
en de ene mens

“Regelmatig bidden houdt mijn hart levend”

Een werkvorm aan de hand van de foto's van Marwan Bassiouni

MARCEL ELSENAAR

Tijdens de biënnale in de Heilige Driehoek in Oosterhout in 2023 bleef ik in een kloostergang staan voor drie grote foto's. Wat in deze beelden nodigde mij uit om te blijven kijken? Ik zag een deel van een gebedsruimte en een raam naar buiten. Het was een islamitische gebedsruimte, wist ik. Omdat ik zelf nooit door het raam van een moskee naar buiten heb gekeken, nodigde het beeld me uit om van perspectief te wisselen.

Uit nieuwsgierigheid door dit beeld regelde ik een ontmoeting met de kunstenaar, Marwan Bassiouni. Hij verwelkomde me in zijn atelier aan de Amsterdamse Marnixstraat. In het gesprek bleek dat we op heel verschillende manieren ervaren hoe waardevol het gebed is. Marwan is zelf moslim. Hij zei: “regelmatig bidden houdt mijn hart levend.” Ik vertelde hem over mijn ervaring in benedictijner kloosters, waar je zeven keer per dag het werk neerlegt om te bidden. De onderbreking zorgt ervoor dat je met je hart en bezieling betrokken blijft bij wat je doet en hoe je met alles omgaat. Ik probeer dat één keer per dag te doen. De foto's hadden ons in gesprek gebracht over zaken van het hart.

Een perspectiefwisseling die je ontregelt

In een tijd van snelle beelden en meningen is het een uitdaging om leerlingen te vragen om eens rustig te kijken naar een kunstwerk, om zich te laten leiden door hun nieuwsgierigheid en hun eigen verbeelding de ruimte te geven. De foto's van Marwan Bassiouni zijn daarvoor gemaakt. Foto's van de moskeeën die ze kennen zijn meestal van de buitenkant gemaakt. Omdat voor veel mensen onbekend is wat er binnen gebeurt, vullen mensen dat zelf in. De kunstenaar nodigt je uit voor een andere ontmoeting door de blikrichting om te draaien. Hoe kijkt een binnenstaander naar de buitenwereld? Die aanpak ontregelt een beetje. Het helpt om voorbij stereotiepe beelden te komen.

Wat zie jij?

De fotoreeks heet *New Dutch Views* en is op verschillende plekken in Nederland te zien geweest. Je ziet typisch Nederlandse omgevingen door de ramen. Ze roepen herkenning op, of juist niet. Zie je waar het in Nederland is? En maakt dat uit voor het beeld van de hele foto?

Wat je ziet en welke betekenis je daarin ziet is afhankelijk van eerdere ervaringen, indrukken en verhalen die je vaak onbewust meedraagt. Paul van Tongeren legt dat uit in het boekje *Het wonder van betekenis*. Leerlingen hebben heel verschillende ervaringswerelden, die ze lang niet allemaal gemakkelijk inbrengen, en die ze vaak niet van elkaar kennen. Samen komen ze betekenissen op het spoor die ze eerder niet kenden.

Kennis helpt, en kennis kan in de weg staan

Leerlingen die zelf moslim zijn zullen eerder herkennen of de betreffende foto in een Marokkaanse of een Turkse moskee is gemaakt. Misschien kunnen ze benoemen welke elementen in de ruimte ze herkennen. De kleur van het tapijt maakt uit: Turkse moskeeën hebben vaak blauw tapijt, soms rood tapijt en blauwe muren of tegelwerk, geïnspireerd door de blauwe moskee in Istanbul. Ook zie je daar vaak een hoge preekstoel. Marokkaanse moskeeën hebben vaak rood of groen tapijt en hout op de muren, en een houten lage preekstoel. De versieringen op de wand kunnen geometrische patronen, kalligrafie of islamitische motieven bevatten, afhankelijk van de herkomst en stijl van de moskee.

Voor een moslim is het wonderlijk om naar buiten te kijken. In de moskee ben je meestal gefocust op je gebed, je innerlijk, op Allah. Je richt je naar de mihrab, de nis in de muur die de gebedsrichting (*qibla*) naar Mekka aangeeft. Je zit op je gebedskleed, in een spirituele ruimte. De blik naar buiten vanuit deze ruimte bevraagt ook hoe je als moslim met een spirituele blik naar de samenleving kijkt.

Voor leerlingen die niet vertrouwd zijn met islamitische gebedsruimtes zal er een wereld opengaan, die misschien ook wel vragen oproept. De ontmoeting

kan leiden tot wat o.a. Bert Roebben aanduidt met “*learning in presence of the other*”: in de ontmoeting worden kennis en betekenissen ontsloten, bijvoorbeeld over de vormgeving van de gebedsruimte, maar ook over de praktijk van het bidden. Het kan ook vergelijkingen oproepen met andere gebedspraktijken uit andere tradities. Waarom hebben al die religies eigenlijk vormen van het gebed?

In een tijd van snelle beelden en meningen is het een uitdaging om leerlingen te vragen om eens vanuit rust te kijken naar een kunstwerk, je te laten leiden door je nieuwsgierigheid en je eigen verbeelding de ruimte te geven.

Er is veel te zien dat kennis en vragen oproept. Dat gaat het best als je niet eerst van alles uitlegt en het als een gezamenlijk onderzoek presenteert. Je vragen kunnen gaan over de foto en wat daarin afgebeeld is, maar daarnaast natuurlijk ook over denkbeelden, associaties en het eigen perspectief, eigen ervaringen.

De bedoeling en de rol van de docent

“In onze snelle cultuur kijken we bijna niet meer. We herkennen wat we al een keer gezien hebben, en aan het andere gaan we voorbij”, zei Marwan tijdens het gesprek dat ik met hem had. Daarom is het zo belangrijk om jonge mensen stil te laten staan bij beelden die ze niet eerder konden zien, of niet eerder op deze manier konden zien. Het leert je om vragen te stellen en bewust te worden van je eigen beelden over anderen. Daarin is de rol van de docent belangrijk, want die maakt een ervaring mogelijk die ze in het dagelijks leven niet snel zullen hebben. En dat zou weleens

de belangrijkste bedoeling van deze werkvorm kunnen zijn: met elkaar een nieuwe wereld openen, een moment van verstillend en ‘opnieuw kijken’.

Twee aandachtspunten voor de voorbereiding:

- Zorg voor een goede organisatie en inkadering van de opdracht. Zoek een goede afdruk van de foto. Je kunt verschillende groepjes verschillende foto's geven. Geef leerlingen duidelijke instructies om de tijd er aan te besteden. De opbrengst is niet voor een cijfer, maar je kunt bijvoorbeeld wel de inzet waarderen en de opdracht afronden door ze bij het beeld een gedicht van een paar regels te laten schrijven, of zelf een foto te laten maken die qua perspectief overeenkomt (binnen/buiten).
- Wees zelf nieuwsgierig naar wat je leerlingen zien. Zij zien soms wat jij nog niet zag. Het tegenovergestelde van openheid en nieuwsgierigheid

is het oordeel. Nodig ze uit om hun oordelen uit te stellen, om eerst verder te kijken en naar anderen te luisteren. Hun oordelen zijn wel interessant voor jou, zeker aan het begin van een lessenserie waarin die oordelen een rol kunnen spelen.

Werkvorm

De foto's op deze pagina's kun je in de klas gebruiken binnen een lessenserie over islam, over bidden, over rituelen of zingeving. Je kunt het ook koppelen aan enkele perspectieven uit de perspectievenbenadering van LERVO. Het is een openende, verkennende opdracht die niet gaat over goede antwoorden, maar over ontmoetingen en manieren van kijken.

1. Maak groepjes van drie of vier, ga met elkaar rond de foto zitten. Ieder heeft iets om te schrijven.
2. Neem de tijd om de foto heel precies, van boven naar beneden en van links naar rechts te bekijken. Doe dat in stilte (3 minuten). Schrijf voor jezelf

op wat je allemaal ziet, en welke vraag bij je opkomt bij dit beeld.

3. Wissel uit. Vertel om beurten wat je gezien hebt, wat opviel en wat je je afvroeg.
4. Als iedereen is geweest, bespreek je wat de ene wel en de ander niet zag. Wat herken je in de foto, wat wist je al? En welke vragen roept de foto nu nog op? Wat zou je willen weten? Waar gaat het over?
5. De kunstenaar heeft er veel werk in gestoken om deze foto precies zo te maken als die nu is. De foto's kunnen een bepaald gevoel overbrengen, een manier van kijken naar de samenleving. Zie je wat hij probeert te bereiken?
6. Welk gevoel of idee roept de foto bij jullie op? Wissel dat eens uit, en stel elkaar daarbij ook vragen. Is het bijvoorbeeld anders om naar deze foto te kijken als je zelf moslim bent? Of als ongelovige, als christen of jood?

Aan het eind kun je klassikaal de opbrengsten kort bespreken. Je kunt daarbij een uitspraak van Marwan over het gebed betrekken: “regelmatig bidden houdt mijn hart levend.” Levert dat nog een andere betekenis van de foto op?

Meer informatie en beelden vind je op <https://marwanbassiouni.com/>

Deze zomer is de Kunstbiënnale in de kloosters in Oosterhout met als titel *Deeper shade of Soul* van 21 juni tot 3 augustus. <https://www.h3hbiennale.nl/>

Marcel Elsenaar

